

Із збірки "Хуторна поезія"

Вельми щасливий і восторжений, яким ще не бував ніколи, виїхав Тарас із Києва в Черніговщину, щоб позбирати докупи свої, як він звав, шпаргали. Бо, тулячись по Україні козаком-артистом, покинув не одному панськiм дому свої рукописі.

Чи так мені здавалось у моєму власному сяєві щастя, чи й справді так речі стояли, наші пани – беручи їх огулом – були тоді якось більше схожі на людей, ніж опісля, як розпочалась українська мартирологія. Поетові жилось між ними незгірш, дарма що вони рідко подекуди розуміли, що воно таке за проява! Оце ж, кочуючи тепер, уже зимою, від куреня до куреня і від будинку до будинку, Шевченко спинивсь на весіллі в тієї самої українки, що пожертвувала своє віно на коханне духу його між духами вольними, не запечатаними сіма печатями, як ми на Україні.

Скоротали ж тогді ми з Тарасом не один веселий день і вечір на любих розмовах і співах. Та найбільш мені пам'ятна вечорина в одного нежонатого пана, поблизу хутора "молодої княгині".

Був він також собі поет з природи. Ще до появу Шевченка в літературі писав сей хуторний проява українські пісні, взором звичайних жіночих, та й козачих, і в інші з них улив стілько душі, що співались вони або читались у рукописі геть широко по Україні між панами, а деякі чував я й між простацтвом. Так само, як у Харківщині проявилась рідна поезія за приводом Гулака-Артемовського, а в Полтавщині за приводом Котляревського, так і в Черніговщині, не знать і звідкіля, повінуло тогді по тихих хуторах поетичним надихом, і козакуватий сусід нашої "молодої княгині" був самостайним органом нового почуття нації.

Беручи сю людину в цілості, мушу сказати, що був се чолов'яга з великим природним даром; та, на біду собі, з Ніжинської гоголівської гімназії шурхнув у військове товариство, в кирасири, здається, а добре там загартувавшись, чи то, мовляв, той "привикнувши до служби", устряв, доматорствуючи на господарстві, між таких приятелів, про котрих сам говорив почасти: "великий недурень випити!"

Випити й сам він був недурень, та зсовувався з глузду в картах: бо програвав тисячу за тисячею і з багатого пана зробивсь убогим панком. Нещасливе закоханне з сестрою нашої "молодої княгині", котру не схотіли оддати за п'яного картовника, ще частіш почало штовхати горопаху в Сціллу – п'янство, то в Харібду – картовництво.

Як гостювали ми в нього з Шевченком, тоді ще він не спився і не звівся, а тільки вельми сумував на тему:

Мимо двір, де живе мила,
Я проїхав двічі,
Та й не бачив голубоньки
Я своєї в вічі...

Се ж його були й вірші. Любив їх співати, дзвонячи в кобзу, і тяжко було слухати бідолаху: бо я знав, що там у нього на душі діється. Сумувати про невилазні довга тогді ще йому не доводилось; а хоть він і любив справляти в себе широкі бенкети, хоть і любив куликати, так що рідко бував і тверезим, та без карт йому худоби стало б до смерті і не довелось би з такою чулою, як у нього, душею, помирати в своєї сестри на ласкавому хлібі.

Оце ж і тепер було в хуторного поета бучно і гучно. Зібралось до нього доволі "великих недурнів випити", тих, що робили з нього другого Тимона Афінського. Річ знана, що й Шевченко справджував на собі слова київського літописця: "Русі єсть веселіє пити" і недаремно написав ув одному шинку на стіні вуголем такий експромт:

Вип'єш перву – стрепенешся;
Вип'єш другу – схаменешся;
Вип'єш третю – в очах сяє,
Дума думу поганяє.

Та, вернувшись на Україну 1847-го року, знайшов я його, можна сказати, непитущим. Так і в сей пам'ятний мені вечір Кобзар наш був глухий на поклики свого "родича по вдохновению" і давнього товариша по чарці.

Державсь він осторонь од тієї світлиці, де приятелі нового Тимона Афінського голосно реготали, весело гукали і підспівували під господарську кобзу. Засівши з тверезими кругом каміна, він бесідував із ними тверезо й поважно про науку і літературу. Дивуючись і радіючи серцем, постеріг я в нім тогді велику здібність до поетичного критицизму, що ним до такого високого ступеня владав єдиний російський поет Пушкін, взором недосяжного в премудро поетичнім критицизмі батька нових поетів Шекспіра.

Розмовляв Шевченко широко про свою поему "Іван Гус", почитуючи гарною дикцією своєю деякі місця, і жалкував, що, писавши, не

спромігся проштудувати гаразд усіх обставин часу і самої особи чеського пророка германської Реформації. Раз по раз у сій розмові поривав наш Кобзар очі за ту межу, що відмежовує імперію од народів свободних, і я один розумів усі слова його. А розколихавши духа, перейшов од розмови до народних пісень, як се бувало в нього щоразу, скоро його серце заб'ється гаряче з радощів, з великого гніва на недолюдків або з великої туги.

Чарівничою силою свого слова і голосу розгорнув передо мною Шевченко широку сцену життя людського, і по сій сцені, здавалось мені, проходила, мовби драмована, історія життя обох поетів поруч, великого, що саме розправляє проти сонця крипа, і малого, що вже сідав на хуторне сідало.

Нещасливий коханець учився в Ніжині, вкупі з Гоголем, сидячи з ним на одній лавці. Щедра українська природа надала йому не самий тільки дар поезії і музики. Між многими здібностями своїми до великих і малих річей дивував він мене більш усього своїм комізмом, своїм юмором і вмінням поставити на сцену кожную людину, про яку оповідував так, мов бачиш своїми очима і чуєш власними ушима: чи то був москаль, чи то лях, чи то піп, купець, мужик, жид, циган, чи то дівча, чи стара баба, чи мала дитина. Оповідання ж його були не просте балаканне: се були такі зрозумовані всякими обставинами сцени, які рідко доводиться вбачати на театрі. Тут він виявлював розум проникливий, чувство глибоке, всеодоліваючий комізм і могутню сатиру.

Хоть, може, хто й здивується, та я скажу, що се в нас був би другий Гоголь, ще, може, до того Гоголь український, коли б у нього була така дорога, як у Гоголя, і такі приятелі. Треба додати й се, що худобу свою проциндрив сей дорогий чоловік не на одних картах та широких учтах, по старосвітському звичаю гостинності. Був він вельми милосердий до вбогих і без усякої міри великодушний до своїх друзів. Багацько святого добра було в сій нещасливій людині, і все те з'їла ледача панська жизнь, та жизнь, котру нам не дали справити на луччий шлях, та сама жизнь, котру так весело і так гірко малював Гоголь, а змалювавши, промовляв: "Скучно на сім світі, панове!"

Поруч із поетом, що вже втонув по шию

В том омуте, где с вами я

Купаюсь, милые друзья...

ні, в гіршому, далеко в гіршому того, в котрім тонув та й потонув-таки Пушкін, – поруч із ним, тімахою, бачив я перед очима душі моєї другого поета, раняшне сонце поезії, що тільки ще окрайцем своїм видвинулось на чермнуючимся небі і сипнуло промінням по росяних травах.

Ще не підбилось воно вгору; не зазирнуло у гидку безодню пансько-рабівського і християно-ідольського побуту; просвічувало тільки крізь ті сльози, що зросили поетичні береги прозаїчної безодні, і немовби обливало кров'ю золоті корони драконів, що назирають звисока сю маракобісну безодню, наслідне достояннє своє.

Слухав я Шевченка одним ухом; слухав, бо не міг не чути, його товариша другим; то радів, то сумував, то знов радів і думав:

"Ти, чадо попсованого привілеями панства, втерляло єси навіки возмогу кращого життя духовного. Ти ж, представителю свіжої своєю поетичністю маси, тебе ще спасемо гуртом от мертвячого подиху тієї среди, що без бою побиває в людині "сокровенного чоловіка серця". Сохрани тільки непідлеглу волю духа свого, не піддайся тим, що й самим благоговеннєм своїм понижують високу природу поета до низьких ідеалів своїх, то зробишся, зробишся певно зізвздою першої величини і возсіяєш на кругозорі України, Росії, Польщі, цілої Слов'янщини, та й усього культурного світу".

Справді, Шевченко був того вечора, так би сказати, у найвищій порі преображення свого. І жених великої почитательки його таланту задивився на нього, заслухався його пророчих річей, його чарівничих пісень і не хапавсь до "молодої княгині". Завдячений поетові, що він квітками душі своєї уквітчав його щастє, не знав він, як висловити свою дяку, і замість дяки просив його до себе "старшим боярином".

Залюбки прийняв Шевченко його прохання, ба, може, й з таємною одрадою. Не мав Кобзар наш нікого нижчого від себе на Україні, та не мав же нікого й вищого. Братавсь охоче із останнім перебендею-старцем, а проте дядьком не вважав і найпершого пана. Тепер, нашого часу, поставити упоетизованого мужичого сина шафером серед українського панства було б ділом звичайним. Тридцять же і п'ять літ назад се була пречудна диковина. Хуторний поет шаферував уже раз у тому домі і бажав шаферувати ще раз. На виразнім, хоть і бахусоватім виду його зажеврїла обида, і він дав сьому чувству волю при первій нагоді; а гості його здвигнули без сорома плечима. Не знаю, чи догледївсь до сього Шевченко: бо "молодий князь" повіз до своєї "молодої княгині" свого "старшого боярина" зараз.

Куліш П. Твори: В 2 т. – К., 1994. – Т. 1. – С. 366–369. Вперше надруковано у кн.: Куліш П.А. Хуторна поезія / Накладом автора. – Уві Львові, 1882.

Викторъ Николаевичъ Забѣлла [1]

Главныя свѣдѣнія о жизни Забѣллы мы имѣемъ въ "Запискахъ М.Н.Глинки". Говоря о пребываніи своемъ въ 1838 году въ Каченовкѣ, въ помѣстьи Григ. Степ. Тарновскаго, борзенскаго повѣта, Глинка, между прочимъ, рассказываетъ слѣдующее: "Сосѣдъ Тарновскихъ, мой пансіонскій товарищъ Н.А.Маркевичъ, помогъ мне въ бплладѣ Финна: онъ сократилъ ее и поддѣлалъ столько стиховъ, сколько требовалось для округленія пьесы... Малороссійскій поэтъ Викторъ Забѣлла иногда также гостилъ въ Качановкѣ. Двѣ его малороссійскія пѣсни: "Гуде витерь вельми въ поли" и "Не щебечи, соловейко" я положилъ тогда же на музыку. Этотъ Забѣлла былъ необыкновенный мастеръ изображать въ лицахъ; въ особенности хорошо представлялъ слѣпцовъ. Первый скрипачъ, Калиничъ, однажды былъ приведенъ отъ такого представленія въ столь сильный восторгъ, что воскрикнулъ: "Это, сударь мой, волшебство, совершенный антикъ". Хозяин, который говорилъ такимъ же ломанымъ языкомъ, какъ и первый скрипачъ его, былъ чрезвычайно аккуратень, и всѣ наши удовольствія и сюрпризы непремѣнно оканчивались до полуночи и ранѣе, при чемъ хозяинъ вѣжливо раскланивался, и гости расходились. Но не все предавались сну: у меня въ оранжереѣ собирались Маркевичъ, П.Скоропадскій, Забѣлла и Штернбергъ... Играли русскія и малорусскія песни, представляли въ лицахъ и бесѣдовали дружески иногда до трехъ и четырехъ часовъ по полуночи, къ нѣкоторой досадѣ аккуратнаго хозяина. Эти сцены повторялись часто, и Штернбергъ удачно изобразилъ наши сходки, рѣвно какъ ловко потрафилъ Забѣллу". Этотъ портретъ Забѣллы находится въ альбомѣ Л.И.Шестаковой, принадлежащемъ нынѣ императорской публичной библіотекѣ. Около 1846 года В.Забѣлла познакомился съ Шевченкомъ и въ 1861 году участвовалъ въ его погребеніи на родинѣ. Умеръ въ 1869 г.

Кроме указанныхъ Глинкою двухъ песенъ В.Забѣллы, намъ извѣстны неизданное его стихотвореніе " Остапъ да Чортъ" и слѣдующія стихотворенія, помещенныя въ "Ластовкѣ" Гребенки: "Голубъ", "Писня", и безъимянная, начинающаяся словами "Повіяли витры буйны". Н.М.Бѣлозерскій упоминаетъ еще объ его юмористическомъ посланіи "До Тараса"(Шевченка), въ стихотворной формѣ.